

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 09.12.20

Litterær dialog

(_sjanger, _fiksjon) I litterære dialoger er samtalene enten oppdiktet eller tydelig omskrevet for å få litterær kvalitet (i motsetning til i samtalebøker). De fleste bøkene er tydelig fiksjonsbøker, andre er faksjon.

“Dialogen er samtalekunst i skrift. Den kan vere forma som innlegg eller motinnlegg, som samtale mellom fiktive personar, døde personar eller mellom livs levande menneske. [...] Dialogen finst i spennet mellom meiningsstrid og konversasjon.” (Grepstad 1997 s. 510) Dialogen i litterære dialoger har ikke det autentiske, “livs levende”-preget, men kan likevel virke svært ekte og intense.

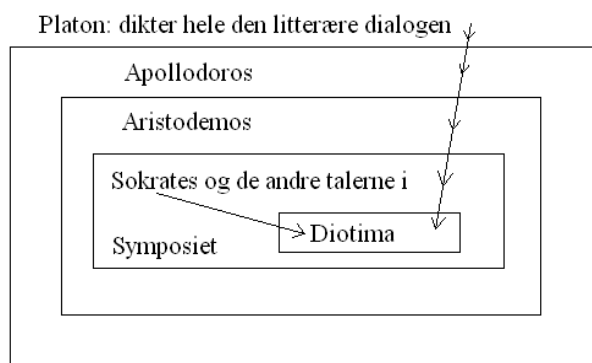
Vanlige egenskaper ved litterære dialoger er veksling mellom spørsmål og svar; én person stiller spørsmålene, en annen person svarer; det er ofte stor forskjell i hvor lange replikkene er; den ene er kunnskapsrik, den andre ha lite kunnskap om emnet; underveis i dialogen er det forklaringer, oppfordringer, tilståelser, anklager m.m.; eventuell uenighet forsvinner ofte underveis, slik at alle er enige på slutten av dialogen (Quinsat 1990 s. 41).

Dialogene kan fungere svært didaktisk, dvs. belærende overfor leserne. Det kan skilles mellom didaktiske, dialektiske og polemiske dialoger (Quinsat 1990 s. 41-42). I dialektiske samtaler bidrar deltakerne til en produktiv meningsutveksling som skaper innsikt på et nytt nivå. I en polemisk dialog blir ikke personene enige og deltakerne diskuterer egentlig vel så mye hverandre som et felles emne.

I den greske filosofen Platons dialoger er filosofen Sokrates alltid en av de talende: i *Parmenides*; *Faidros*; *Ion*; *Symposion* ... Platons dialoger er både gjenerindring og kunstnerisk bearbeidelse av hendelser rundt Sokrates. De er muntlige dialoger gjengitt i/som litteratur. Det å skrive dialogene har antakelig fungert som sorgterapi for Platon etter læremesteren Sokrates' død. Sokrates selv skrev ikke noe om sitt liv.

I Platons dialoger stiller Sokrates en samtalepartner filosofiske, urovekkende og provoserende spørsmål, og bruker sin sokratiske ironi (simulert naivitet og uvitenhet).

I *Symposion* beskrives et drikkegilde der alle som er til stede skal holde en tale om guden Eros. Alle personene som er deltakere eller nevnes, unntatt kvinnen Diotima, er historiske personer som har levd. Platon bruker rammefortellinger og flere nivåer i fortellingen:

Fortelleren Apollodoros har ikke selv vært til stede på symposiet, slik at vi som lesere blir klar over mulighetene for feilerindring. Agathon er verten (og dessuten tragedieforfatter, men kun noen sitater fra hans tragedier er bevart). Agathons tale om Eros er et formelt kunstverk med rimord, paralleller, kontraster og andre elegante språklige virkemidler. Talen skaper begeistring hos de fleste av tilhørene. Komedieforfatteren Aristofanes vekker derimot delvis latter ved sin tale om Eros.

Sokrates begynner sin tale som en samtale med Agathon, og beretter deretter om en samtale med kvinneskikkelsen Diotima (hun er oppdiktet av Sokrates for formålet). Hans form er samtalen med andre. I gjengivelsen av samtalen med Diotima framstiller Sokrates seg selv som ganske dum og naiv. Hans tale avsluttes med at han gjengir en monolog av Diotima. Kjernen i Sokrates Eros-forståelse er at man har eros/kjærlighet til noe man selv mangler. En elsker det som savnes. Eros er for Sokrates som en filosof som søker sannheten.

I Platons *Meno* spør Sokrates en slavegutt (han er Menos slave) om hvordan gutten kan lage et kvadrat som er nøyaktig dobbelt så stort som et gitt kvadrat. Etter hvert forstår slavegutten at det gjelder å bruke diagonalen på det opprinnelige kvadratet for å få det til. I en annen av Platons dialoger, *Sokrates' forsvarstale*, gjengis begivenhetene som førte til at Sokrates ble dømt til døden. Filosofen var anklaget for politisk undergravingsvirksomhet, og Platon var til stede da Sokrates ble dømt til døden. *Sokrates' forsvarstale* er et slags referat fra rettssaken.

Etter Sokrates' død grunnla Platon filosofiskolen Akademiet, et slags munkelignende fellesskap mellom menn, og der muntlige samtaler/dialoger var en sentral læringsmetode.

I grekeren Xenophons verk *Memorabilia* fører Sokrates blant annet samtale med en prostituert kvinne om hvordan hun lokker mennene, lik en jeger lokker sitt bytte i fella (Detienne og Vernant 1974 s. 270).

Den anonyme folkeboka *Lucidarius* ble antakelig til på slutten av 1100-tallet. “*Lucidarius* består av en dialog mellom “disippelen” og “mesteren” der disippelen stiller spørsmål om dette og hint, og mesteren svarer. *Lucidarius* betyr “lysgiveren” (av lat. ‘lux’ og ‘dare’). Svarene – som i dag forekommer oss lettere komiske – var på nedskrivningstidspunktet det ypperste innen kunnskapen om de berørte emner. [...] fra boktrykkerkunstens opprinnelse til 1800 finnes over 80 tyske trykte utgaver. [...] Den eldste bevarte danske *Lucidarius*-tekst er et håndskrift fra slutten av 1400-tallet.” (Per-Erik Skramstad m.fl. <http://www.gravgaver.no/folkebok-lucidarius.htm>; lesedato 14.12.18)

Den tyske middelalder-mystikeren Heinrich Seuse (eller Suso) skrev *Den lille boka om sannhet* i form av en dialog mellom blant andre en student og Sannheten. Verket *Djevelens nett*, uten kjent forfatter, ble trolig skrevet på slutten av 1300-tallet. Store deler av verket består av en samtale mellom en from eneboer og djevelen. Djevelen vil forderve mannen, mens eneboeren får djevelen til å fortelle om sin virksomhet i verden (Ehlers 1973 s. 25). Djevelen forteller blant annet at de mektige, enten det er blant presteskapet eller verdslige ledere, går ekstra grusomme straffer i møte hvis de ikke opptrer som gode forbilder.

Den italienske humanisten Francesco Petrarca skrev litterære dialoger. “In ancient dialogues participants normally represent pre-established intellectual positions which the author summarizes through their speeches. These positions are sometimes derived from earlier sources, thereby giving the debate a historical flavor, but the discussion takes place in the present and the arguments are proposed as if they arose from reasoning alone. In the *Secretum* [av Petrarca], the words of the interlocutors are spoken in the same time frame, but the dialogue’s meaning arises from a sustained historical contrast, since Franciscus is represented as a person in the present while Augustinus is a figure from the distant past. The distinctiveness of the participants arises from their respective locations in historical time rather than from their statements on moral issues. On these matters, their disagreements are sometimes rhetorical. This is clear from dialogue 3, in which their opposed views are presented in a manner that moves toward a synthesis that is completed by the reader. It can even be argued that Petrarch, as the source of the two positions, intended the speakers to represent different sides of a divided personality (just as in his love poetry contrasting emotions form parts of one affective experience). The *Secretum* can thus be viewed as a transformation of Augustine’s narrative technique in the *Confessions*, inasmuch as the person Petrarch was (Franciscus) and the person he would like to be (Augustinus) are configurations of the same character. [...] During the three days of conversation in

the *Secretum*, Truth is silent, while Franciscus and Augustinus engage in debate. It is the reader, therefore, through the eyes of Truth, who ultimately passes judgment on his activities as an author. Augustinus and Franciscus engage in a dialogue that is supposed to be directed against the moral evils of the day” (Stock 2001 s. 75-77).

Den britiske 1700-tallsfilosofen David Hume skrev verket *Dialogues Concerning Natural Religion* (først publisert i 1779) i form av dialoger mellom de fiktive personene Demea, Cleanthes og Philo. “Dialogformen turde Hume ha valgt delvis fordi han berørte tabu-belagte emner og ga uttrykk for kjetterske standpunkter i et samfunn som var preget av fordommer og religiøs intoleranse, men delvis også fordi Hume har vært i tvil med seg selv.” (Hiorth 1972 s. 151)

Den italienske 1800-tallsforfatteren Giacomo Leopardi skrev litterære dialoger. Han regnes som en dikterfilosof, og hans pessimistiske livssyn er tydelig i mange av hans dialoger. Titlene på noen av dem er “Dialog mellom Moden og Døden”, “Dialog mellom Naturen og en Sjæl”, “Dialog mellom Jorden og Månen”, “Dialog mellom Naturen og en Islending”, “Dialog mellom Herkules og Atlas” og “Dialog mellom en Alf og en Gnom” (alle finnes i Leopardi 1989).

Dialogbøker kan være sakprosa, men i et bearbeidet litterært språk og eventuelt noen oppdiktete innslag (dialogen har aldri funnet sted akkurat slik som den “gjengis” i verket). Teksten i Tahar ben Jellouns *Hva er rasisme?* (1998) har ifølge forordet vært “gjennomarbeidet minst femten ganger”. Første spørsmål fra den ti år gamle datteren til sin far er “Du pappa, hva er rasisme?” Hele boka er ordnet som spørsmål og svar. Den er en blanding av samtalebok og litterær dialog.

Andre eksempler på litterære dialoger:

Konfucius (Kung-fu-tze): *Samtaler (Lun-yu)* – Konfucius levde i Kina på 500- og 400-tallet f.Kr.; det er ikke bevart noe han har skrevet, men hans tanker er bevart i dialoger forfattet av andre (med Zeng-zi som en av “redaktørene”); dialogene har oppstått over lang tid etter Konfucius’ død

Cicero: *Om taleren* (år 55 f.Kr.)

Lukian fra Samosata: *De dødes dialog* (100-tallet e.Kr.) og *Symposion* (100-tallet e.Kr.)

Pietro Bembo: *Gli Asolani* (1505) – om platonsk kjærlighet i dialogform

Pietro Aretino: *Kurtisanesamtaler* (1534-36; originaltittel *Ragionamenti*) – to prostituerte kvinner samtaler

Baldassare Castiglione: *Hoffmannen* (1528) – fire oppdiktete samtaler som finner sted i år 1506 ved hoffet i Urbino

Judah Leon Abravanel (eller Leone Ebreo): *Kjærlighetsdialoger* (1502)

Fray Luis Ponce de León: *Kristi navn* (1583) – en spansk forfatters oppdiktete dialog mellom noen augustinermunke om 14 av de navnene som Jesus har i Bibelen, for eksempel “Veien”, “hyrde”, “fredsfyrste”, “brudgom”, “lam” og “Guds ansikt” (Wittschier 1993 s. 76-77).

Jean Bodin: *De sju sitt kollokvium (Colloquium heptaplomeres)*; skrevet 1587, trykt 1858) – sju personer diskuterer religion

Galileo Galilei: *Dialog over de to største verdenssystemer* (1632) – dialog mellom tre personer kalt Simplicio (som forsvarer det ptolemeiske verdensbildet), Salvatio (som begrunner det kopernikanske synet) og Sagredo (som er usikker og søkende)

Bernard Le Bouyer de Fontenelle: *Samtaler om de mangfoldige verdener* (1686) – dialoger mellom en filosof og en grevinne

Nicolas Boileau: *Dialog om romanhelter* (1688)

Charles-Étienne Pesselier: *De dødes samtale* (1753)

Denis Diderot: *Rameaus nevø* (1763-72)

ukjent forfatter: *Dialog mellom Voltaire og Rousseau etter deres reise over Styx* (1778) – dvs. over dødens elv; de to franske filosofene samtaler i helvete

Jean-Jacques Rousseau: *Dialoger av Rousseau vurdert av Jean-Jacques* (utgitt posthumt i 1782) – Rousseau og “en franskmann” diskuterer “J. J.”

Marki de Sade: *Dialog mellom en prest og en døende* (skrevet 1782)

Christoph Gottlieb Steinbeck: *Liten frihets- og likhetsbok* (1794) – ti samtaler hovedsakelig mellom en vert og en ukjent gjest, samt med innslag av replikker fra en fransk flyktning; dialoger om opphavet til sosial urettferdighet (Göbels 1980 s. 216)

Charles Brockden Brown: *Alcuin: A dialogue* (1798)

Charlotte Smith: *Conversations Introducing Poetry* (1804)

Jane Marcet: *Conversations on Political Economy* (1816) – samtaler mellom en lærer og hennes elev

Johann Friedrich Herbart: *Samtaler om det onde* (1818) – samtaler mellom Otto, Lothar, Karl og andre personer

Walter Savage Landor: *Oppdiktete samtaler* (1824-29; 6 bind) – samtaler mellom Akillevs og Helena, mellom Chaucer, Boccaccio og Petrarca, osv. fra mange historiske perioder

Jules Lefèvre-Deumier: *De levendes dialog* (1828)

Henry Jador: *Dialog mellom en mekanisk presse og en håndpresse* (1830)

Carl Jonas Love Almquist: *Dialog om Sättet att sluta Stycken* (1835) – to fiktive karakterer fra Almquists *Törnrosens bok* diskuterer den teksten de selv inngår i

Maurice Joly: *Dialog i helvete mellom Machiavelli og Montesquieu: Eller Machiavellis politikk i det 19. århundre* (1864)

Mathilde Schjøtt: *Venindernes Samtale om Kvindernes Underkuelse* (1871) – en diskusjon mellom fire venninner; utgitt anonymt i førsteutgaven

Octave Mirbeau: *De triste dialogene* (skrevet 1890-92, utgitt 2005)

Oscar Wilde: *The Critic as Artist* (1891) – to personer kalt Ernest og Gilbert diskuterer kunst og kunstkritikk

Hugo von Hofmannsthal: *Samtalen om dikt* (1904)

Paul Valéry: *Sjelen og dansen* (1921) – en samtale mellom grekerne Sokrates, Fedra og Éryximaque

Jon Schau: *Jons bok* (2009) – en norsk komiker fører alvorlige samtaler med Gud og seg selv; teksten er utformet som dialoger

Alfred Döblin: *Samtaler med Kalypso: Om musikken* (1910)

“Dødssamtaler (tysk “Totengespräche”) er litterære tekster som består av dialoger mellom historiske personer eller mytologiske skikkelser i dødsriket. Ofte bruker forfatterne disse dialogene til ironi og satire. Den greske dikteren Lukian skrev dødssamtaler (verket *Nekrikoi dialogoi*, fra ca. 165 e.Kr.). To senere eksempler: På

1700-tallet ga tyskeren David Fassmann ut et tidsskrift kalt *Samtaler i de dødes rike* (240 deler i årene 1718-39), mens tyskeren Fritz Mauthner publiserte sine *Dødssamtaler* i 1906.

Ciceros bok *Om staten (De re publica)* er en slags parafrase over Platons *Staten* og *Lovene*. Det er en litterær dialog om den beste regjeringsform.

Judah Leon Abravanel (eller León Hebreo; Leone Ebreo) var en jødisk lege. Hans *Kjærlighetsdialoger* “consists of three conversations – ‘On Love and Desire,’ ‘On the Universality of Love,’ and ‘On the Origin of Love’ – that take place over a period of three subsequent days. They are organized in a dialogic format, much like a theatrical representation, of a conversation between a man, Philo, who plays the role of the lover and teacher, and a woman, Sophia, the beloved and pupil. The discussion covers a wide range of topics that have as their common denominator the idea of Love. Through the dialogue, the author explores many different points of view and complex philosophical ideas. Grounded in a distinctly Jewish tradition, and drawing on Neoplatonic philosophical structures and Arabic sources, the work offers a useful compendium of classical and contemporary thought, yet was not incompatible with Christian doctrine.” (http://books.google.no/books/about/Dialogues_of_love.html; lesedato 09.10.13). Dialogene inspirerte Don Quijote i Cervantes’ roman i ridderens syn på den imaginære kjæresten Dulcinea (Strosetzki 1996 s. 92-93).

Den spanske 1500-tallsforfatteren Pedro Mexías skrev verket *Samtaler*, med dialoger om blant annet leger, innbydelser og sola, samt en dialog med en person som alltid vil ha rett (Strosetzki 1996 s. 217). Temaene belyses fra personenes ulike perspektiver, og med en usystematisk stil som ikke virker tung og lærd, og som dermed egner seg for et bredt leserpublikum.

Den franske forfatteren og filosofen Denis Diderots *Rameaus nevø* ble skrevet på 1760- og 70-tallet (og oversatt til norsk i 1994). Teksten består nesten kun av replikker. Handlingen finner sted på en kafé i Paris, der “jeg” (“moi”) og “han” (“lui”) samtaler. Jeg’et ligner mye på Diderot, den andre er nevøen til komponisten Jean-Philippe Rameau. “They talk about chess, about genius, about good and evil, about music, they gossip about the society in which they move, one of extreme inequality, of corruption, of envy [...] And towards half past five, when the warning bell of the Opera sounds, they part, going their separate ways. Probably completed in 1772-73, Denis Diderot’s *Rameau’s Nephew* fascinated Goethe, Hegel, Engels and Freud” (<https://www.openbookpublishers.com/product/498>; lesedato 09.01.20).

Rameaus nevø “is an imaginary conversation, philosophical of course, between Moi, the fictional representation of Diderot, and Lui, the Bohemian nephew of the composer Rameau. They start showing off to each other, flaunting their wit and their knowledge,

until their conversation is no longer just a debate. Both men are intelligent, and both want to show up the other, so it turns into a chess game with all the sly tricks, and as they satirize the French society that they are living in, they also discuss the nature of mediocrity, genius, music, and art. [...] Its heroes are the narrator (Diderot himself) and nephew of Jean-Philippe Rameau, a prime representative of classicism in the French music of the time of Diderot. The narrator gives at first the description of Rameau's nephew. One of the most bizarre and strange creatures among men, he does not boast of his good qualities and is not ashamed of the bad ones, and he leads an irregular life – today in tatters, tomorrow in luxury. According to the narrator, when such a person appears in society, he makes people lose a secular mask and discover their true nature. Rameau's nephew and the narrator accidentally meet in a cafe and start a conversation.” (<https://www.gradesaver.com/rameaus-nephew>; lesedato 09.01.20)

“Rameau's nephew thinks that geniuses are not necessary, as evil in the world always appears through some genius; in addition, geniuses expose misconceptions, and for the people there is nothing more harmful than truth. The narrator argues that if a lie is useful for the short term, with the passage of time it becomes harmful, but the truth is useful [...] The narrator is indignant with his companion's cynicism, and offers to change the subject. But, before doing so, Rameau has time to play another two scenes: first, he depicts a violinist, and then, with equal success – a pianist; because he is not only the nephew of composer Rameau, but also his pupil and a good musician. They began to speak about the education of the narrator's daughter: the narrator says that will minimize teaching of dancing, singing and music, and principal place are allotted to grammar, mythology, history, geography, morality. [...] Rameau's Nephew says that if he were rich, he would lead a life full of sensual pleasures, and would care only about himself; at the same time he notes that his view is shared by all the wealthy people. The narrator argues that much nicer is to help the unfortunate, to read a good book, and the like; to be happy one should be honest.” (<https://www.gradesaver.com/rameaus-nephew>; lesedato 09.01.20)

Aasmund Olavsson Vinje skrev litterære dialoger der Vinje selv snakker med “en opplyst bonde” om hvorfor Bjørnson og Ibsen ikke får tak i det virkelige livet.

I den britiske forfatteren Samuel Butlers artikkel “Darwin on the Origin of Species: A Dialogue” (1862) forklarer en av samtalepartnerne Darwins evolusjonsteori. Den andre kommer bare med ubegrunnede avvisninger, slik at Darwins teori framstår som sann. Denne “ensidigheten” førte til at en representant for kirken skrev et motinnlegg mot Butler (Gräfrath 1993 s. 188).

Den franske forfatteren Sophie de Ségurs roman *En bestemors evangelium* (1866), består av en bestemors gjenfortelling av Jesu liv basert på evangeliene og spørsmål fra hennes barnebarn som hun svarer på. Teksten er dialogisk mellom de tretten barnebarna som er fra 4 til 17 år gamle, og bestemoren.

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>